

ПРОМИСЛОВЕ ОВОЧІВНИЦТВО: ПРОБЛЕМИ ТА ЗАВДАННЯ В РОЗБУДОВІ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Глобалізація економіки гостро ставить питання про розвиток окремих галузей сільського господарства, які здатні забезпечити світову продовольчу безпеку. Крім того, перехід вітчизняного сільськогосподарського виробництва на ринкові відносини і членство України в СОТ зумовлює необхідність вирішення в науковому плані значної кількості питань, пов'язаних з економічним розвитком галузевих підкомплексів АПК. По рішенню продовольчої сільськогосподарської Організації Об'єднаних Націй (ФАО) Україна, поряд з Росією, Білорусією, США та Канадою віднесена до країн, які в майбутньому стануть основними донорами продовольства в світі, в тому числі і овочів [5]. З огляду на те, що Україна вже сьогодні входить до 20-ки світових лідерів за валовим виробництвом овочів, природно виникають підстави до розгляду її як одного з пріоритетних ринків сільськогосподарської продукції. В той же час, виникає комплекс питань, пов'язаних з повноцінним розвитком вітчизняної овочевої галузі, які потребують негайного розв'язання, зокрема, концептуальних основ розвитку овочівництва в нових умовах, на основі аналізу стану і тенденцій розвитку, організаційно-економічних і технологічних проблем його функціонування, а також обґрунтуванню напрямів і заходів щодо подальшої модернізації галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В різні періоди розвитку овочепродуктового підкомплексу ефективність функціонування овочевої галузі вивчали В.І. Бойко, Г.Л. Бондаренко, В.М. Гризенков, І.І. Жадан, К.І. Олефір, Л.В. Федорова, Є.О. Фірсов, М.М. Рудий, І.І. Червен та інші дослідники. Окремі питання ефективного функціонування овочівництва в ринкових умовах знайшли відображення в наукових працях В.І. Бойка, З.І. Гризенкової, В.М. Скупого. Найбільш фундаментальне дослідження розвитку овочівництва в умовах перехідної економіки було проведене В.І. Криворучком, який проаналізував стан і тенденції розвитку овочевої галузі в Україні, її організаційно-економічні та технологічні аспекти, механізм стабілізації та виходу з кризи.

Постановка завдання. Дослідження проблем розвитку промислового овочівництва України і формування регіонального овочепродуктового підкомплексу в умовах трансформації сучасних ринкових відносин в державі, глобалізації та зміни технологічних укладів.

Результати. Соціальна стабільність у суспільстві у значній мірі визначається достатнім обсягом і раціональною структурою продовольчих ресурсів, серед яких важливе значення має овочева продукція. На жаль, нинішній стан виробництва та споживання овочів в Україні не відповідає нормативним потребам.

Забезпечення населення науково обґрунтованими нормами споживання овочів - основа здоров'я та довголіття [1]. Науково-дослідний інститут харчування академії медичних наук України рекомендує щоденне споживання біля 400 г овочів та баштанних, щорічна норма споживання повинна становити не менше 161 кг на душу населення, в тому числі: капусти до 55 кг, томатів до 32 кг, огірків до 13 кг, моркви до 10 кг, буряків до 10 кг, цибулі до 10 кг, баклажанів до 5 кг, перцю солодкого до 3 кг, горошку солодкого до 8 кг, баштанних до 30 кг, інших овочів до 7 кг.

В Україні за роки становлення ринкової економіки намітилася тенденція до збільшення споживання овочів. Фактичне споживання овочів в розрахунку на одну особу в середньому за рік становило: за 1981-1985 рр. – 120 кг, 1986-1990 рр. – 118, 1991-1995 рр. – 99, 1996-2000 рр. – 101, 2001-2005 рр. – 115, 2006 р. становило 127 кг, з них 87 кг – свіжі овочі і 40 кг – перероблені [я1, с.10], а в 2009 р. – 140 кг [о2, с.14].

На сучасному етапі і на перспективу головним завданням овочівництва як галузі рослинництва (рис.1) слід вважати - збільшення виробництва овочів, поліпшення їх якості, розширення асортименту овочевих культур, вирощування екологічно чистої продукції, зменшення сезонності споживання свіжих овочів за рахунок вирощування їх у закритому ґрунті [3].

З цим погоджуються і О.Ю. Барабаш та О.М. Цизь, які до того ж зазначають, що метою вивчення теоретичних і практичних питань овочівництва з оволодіння методами вирощування високих урожаїв овочевих культур, зниження затрат праці на одиницю продукції та підвищення рентабельності культури [4].

Зростання цін на енергоносії та на матеріально-технічні засоби поряд з іншими причинами негативно вплинули на ефективність овочевого виробництва. Так, існуючий рівень валового виробництва зовсім не відповідає ні наявному агроресурсному потенціалу, ні потребам як внутрішнього, так і зовнішнього ринків. Причин такої ситуації декілька, але головними з них, на наш погляд, є наступні:

1. Структурні диспропорції в галузі щодо відношення промислового виробництва до присадибного. Так у 2008-2009 рр. в особистих селянських господарствах було вирощено 6,5-7,0 млн. т овочів та баштанних культур, а у спеціалізованих овочівницьких агрогосподарствах 0,8-1,2 млн. т, тобто питома вага дрібнотоварного виробництва у загальній структурі валового виробництва овочів досягає 85-90% [2, 7], тоді як у 1990 р. ця частка становила 25-30%.

2. Низький рівень технологічного та технічного забезпечення галузі через: істотне зменшення обсягів внесення під овочеві рослини органічних і мінеральних добрив; неефективне використання зрошувальних земель; незадовільний стан із забезпеченням насінням овочевих рослин; не відповідність сучасним вимогам овочівництва закритого ґрунту; відсутність вітчизняного виробництва сільськогосподарських машин для овочевих агротехнологій тощо.

3. Відсутність належних умов зберігання та переробки овочів. В Україні практично відсутні сучасні спеціалізовані овочесховища і не створено умов стимулювання цього напрямку виробничої діяльності. За наявними даними забезпеченість галузі овочесховищами не перевищує 10% від потреби.

4. Нерозвиненість системи маркетингу продукції овочівництва. В Україні до цього часу не створено систему крупнооптової торгівлі через організовані продовольчі ринки, де покупець гарантує збут продукції на економічно вигідних умовах, а в окремих випадках навіть може виступати як замовник, який інвестує виробництво овочів.

5. Низька якість продукції овочівництва та відсутність в Україні чіткої системи сертифікації агропідприємств за світовими та європейськими стандартами якості та норм безпеки продуктів харчування (EuroGAP/GlobalGAP Good Agricultural Practice).

6. Негативний вплив вступу до СОТ. Негативна складова вступу до СОТ для України на галузі овочівництва позначилась одразу ж через значне – у 3,3 рази зростання імпорту овочів у вартісному виразі, що стало можливим через скорочення ставок ввізного мита на традиційні для України овочі за одночасного обмеження можливостей тарифного і нетарифного захисту внутрішнього агроринку від імпортової продукції.

Перехід аграрної сфери до ринкових відносин, функціонування овочепродуктового підкомплексу в нових умовах господарювання, формування ринку овочевої продукції вимагають обґрунтування основних напрямів подальшого розвитку овочівництва та підвищення його економічної ефективності, зокрема через:

- подальшу спеціалізацію галузі на базі агропромислової інтеграції, спрямовану на розвиток, поглиблення та удосконалення виробничо-економічних зв'язків між підприємствами галузі овочівництва і промислового виробництва, зокрема овочеконсервного;

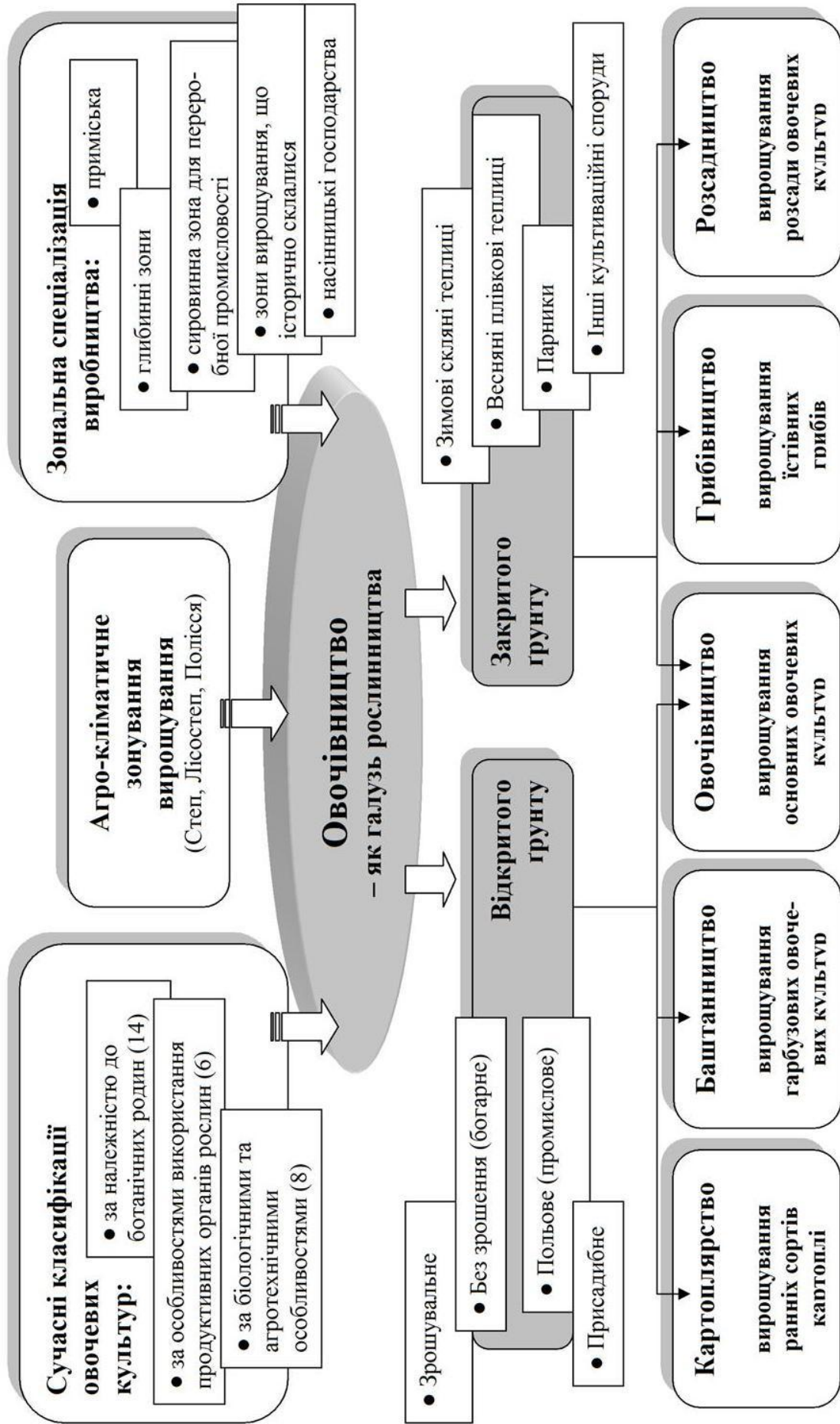

Рис. 1. Методологічна структура сучасного промислового овочівництва

- науково-обґрунтовану концентрацію (створення спеціалізованих сировинних зон вирощування овочевих культур) з метою максимального урахування природно-економічних умов кожного регіону, що забезпечить максимальне використання генетичного потенціалу продуктивності нових сортів;
- оптимізацію умов вирощування овочевих культур на всіх етапах їх росту та розвитку за рахунок впровадження новітніх енергозберігаючих агротехнологій, які включають: розміщення посівів і насаджень після кращих попередників у сівозмінах та культурозмінах, впровадження у виробництво високоврожайних сортів і гібридів інтенсивного типу, оптимальне забезпечення рослин елементами живлення з урахуванням їх вмісту в ґрунті, інтегральної системи захисту рослин від бур'янів, шкідників і хвороб, своєчасне і високоякісне виконання всіх технологічних заходів, спрямованих на підвищення врожайності та підтримування родючості ґрунту і субстратів [4];
- розширення асортименту та одержання високоякісної, екологічно чистої овочевої продукції, яка б відповідала вимогам міждержавних, державних і галузевих стандартів [6];
- впровадження у виробництво нових сортів і гібридів, які характеризуються підвищеним антропоадаптивним потенціалом (продуктивністю), адаптованістю до біотичних та абіотичних факторів, високою якістю товарної продукції, придатністю до постійно вдосконалювальних технологій вирощування й механізованого збирання врожаю тощо;
- розробку заходів щодо вдосконалення тари та технологій пакування овочевої продукції, що сприятиме зменшенню втрат у період збирання врожаю, його перевезення та зберігання;
- будівництво у зонах товарного виробництва овочів овочесховищ з регульованим газовим середовищем (РГС), переробних пунктів з консервування, заморожування та висушування продукції;
- запровадження виробництва комплексу вітчизняної сільськогосподарської техніки для овочівництва;
- впровадження у виробництво новітніх наукових досягнень застосування систем мікрозрошення з фертигацією;
- покращення організації насінництва овочевих культур, підвищення його ефективності та виконання замовлень на насіння на державному та регіональному рівнях;
- впровадження прогресивних форм організації і мотивації праці;
- впровадження в овочівництві закритого ґрунту енергозберігаючих технологій вирощування овочів у несезонний період та розсади для відкритого ґрунту з використанням комп'ютеризованої системи автоматизованого контролю за параметрами штучного клімату тощо.

Висновки. В перспективі Україна може зайняти відповідні позиції на світовому овочевому ринку за умов досконалої реорганізації промислового виробництва овочевої продукції та вирішення блоку економіко-правових проблем галузі. Очевидним є те, що подальший розвиток вітчизняного овочівництва не можливий без організації енергозберігаючого та екологічно безпечного його виробництва із застосуванням сучасних агротехнологій та нових високопродуктивних сортів (гібридів), поліпшення якості овочевої продукції відповідно вимог світових та європейських стандартів якості та

норм безпеки продуктів харчування, розширення асортименту овочевих культур, зменшення сезонності їх споживання. Модернізація систем інформаційного забезпечення, створення служб маркетингу та удосконалення механізму формування і функціонування ринку, дозволить Україні посісти належне місце в еліті світових держав-виробників продуктів харчування.

Анотація

Розглянуто теоретико-методологічні основи формування вітчизняного овочівництва як галузі. Визначено проблеми й резерви підвищення ефективності промислового овочівництва та підвищення конкурентоспроможності овочевої продукції та сировини на внутрішньому та світовому ринках аграрного виробництва.

Ключові слова: овочівництво, овочева продукція, конкурентоспроможність овочівництва, якість овочевої продукції, проблеми та завдання овочівництва.

Аннотация

Рассмотрено теоретико-методологические основы формирования отечественного овощеводства как отрасли. Определены проблемы и резервы повышения эффективности промышленного овощеводства и повышения конкурентоспособности овощной продукции и сырья на внутреннем и мировом рынках аграрного производства.

Ключевые слова: овощеводство, овощная продукция, конкурентоспособность овощеводства, качество овощной продукции, проблемы и задания овощеводства.

Abstract

Are reviewed the theoretical-methodological principles of generating of vegetable industry. Definitely problems, and reserves increase effectiveness of industrial agriculture and competitiveness of vegetable products and raw materials at the domestic and world market of agricultural production.

Keywords: gardening, vegetable products, vegetable products, competitiveness, the quality of vegetable production, problems and tasks of agriculture.

Список використаної літератури:

1. Гіль Л.С., Пашковський А.І., Суліма Л.Т. Сучасні технології овочівництва закритого і відкритого ґрунту. Ч. 1. Закритий ґрунт. Навчальний посібник. – Вінниця: Нова Книга, 2008. – 368 с.
2. Економіка сільського господарства: Навч. посібник / Збарський В.К., Мацибора В.І., Чалий А.А. та ін.; За ред. В.К. Збарського і В.І. Мацибори. - К.: Каравела, 2009. - 264 с.
3. Лихацький В.І. та ін. Овочівництво: У 2 ч. Ч. 2.: Біологічні особливості і технологія вирощування овочевих культур (В.І.Лихацький, Ю.Є.Бургарт, В.Д.Васянович; За ред.. В.І.Лихацького). – К.: Урожай, 1996. – 324 с.

4. Овочівництво і плодівництво: Підручник / О.Ю.Барабаш, О.М.Цизь, О.Н.Леонтєв, В.Т.Гонтар. – К.: Вища Шк., 2000. – 503 с.: іл.
5. Семена – основа аграрних технологій / Каленская С.В., Сыч З.Д. // Овощеводство. – 2008. - №7. – С. 18-21.
6. Сыч З.Д. Нові перспективи українського овочівництва // Агроном. - №2. – 2005. – С. 15-16.
7. <http://irrigation.org.ua/>